

EL CONFLICTE INEXISTENT. ESGLÉSIA I FALANGE A ALACANT, 1939-1945

MÓNICA MORENO SECO

El cas alacantí serveix per desmuntar la idea de conflicte permanent entre Església i Falange, en el franquisme. Si a nivell nacional els seus interessos les enfrontaven, la realitat local mostra un cordial repartiment de competències, sindicalisme per als falangistes i moral i ensenyament per a la religió. Això sí, un respecte mutu amb preponderància del catolicisme, més arrelat dins la societat, amb una millor captació de la joventut i amb més bones relacions amb el govern civil.

La qüestió bàsica que plantegen les relacions entre els col·lectius que van conformar el bloc de poder franquista es troba en si les disputes entre ells es poden entendre com un cert pluralisme, com indica Tusell en destacar que el pes de l'Església impedia les pretensions totalitàries de FET (Falange Española Tradicionalista), o si, com afirmen d'altres, va haver-hi una coincidència àmplia d'interessos entre l'Església i el règim, fet que negaria aquella pluralitat.¹ El tracte entre FET i l'Església s'analitzarà des d'una perspectiva local, que pot matisar o replantejar alguns dels pressupòsits elaborats des d'una òptica més àmplia, en proposar visions diferents de la realitat dels despatxos ministerials i, potser, no tan allunyades d'altres experiències locals.

Són coneguts els conflictes entre catòlics i falangistes en el govern, però les repercussions a la província d'Alacant van ser mínimes. Els possibles intents democratitzadors de grups catòlics no van ser traslladats a l'Església local, fidel suport de la dictadura; la FET provincial, pel que sabem, no va pretendre dur a terme la revolució nacionalsindicalista. Totes dues institucions compartien el projecte d'afaiçonar la societat segons uns patrons autoritaris, però diferien en qui havia d'aplicar-los i ací és on van aparèixer certes tensions.² Per superar-les, va haver-hi un repartiment de competències: a la FET se li reservà el sindicalisme; a l'Església, l'ensenyament i la moral; a les dues els foren permeses una premsa i unes organitza-

cions pròpies. Les autoritats eclesiàstiques i de FET d'Alacant van ser respectuoses amb la comesa de les institucions que representaven.

A la província, les bones relacions entre Església i FET es mostraven en públic a través de constants lloances mútues i amb la presència de representants dels dos poders en tot tipus d'actes. La coincidència no era sols aparent. La FET provincial considerava un deure polític propi la recristianització social. Preocupada per l'«enorme abandono moral i religioso que existe en la provincia», arribà a proposar el trasllat a Alacant de sacerdots bascos empresonats pel seu nacionalisme.³ Mai no veié l'enfortiment eclesiàstic com una amenaça. L'Església i l'Acció Catòlica no qüestionaven la FET. Sovint es donava la doble militància en aquestes dues organitzacions.⁴ En la postguerra va haver-hi tensions entre elles a diversos llocs de la península, però la norma fou la col·laboració. A Alacant, els escassos enfrontaments que hi va haver els van protagonitzar capellans i falangistes de baix rang, mai les autoritats, que van mantenir relacions excel·lents. El fet més cridaner tingué lloc a Crevillent, quan un sacerdot va criticar que es permetera vendre un llibre de Ledesma Ramos en el qual s'afirmava que «el yugo y las flechas eran signos de lucha más grandes que la cruz», cosa que va qualificar de blasfèmia. Amonestat pel bisbe, se'n retractà públicament.⁵ Només disposem de referències velades, ben poc nombroses, a algunes actituds que sem-

blen qüestionar el caràcter cristià de FET.⁶

Al camp sindical, la Federación Católica Agraria del Segura, d'Oriola, estava molt arrelada a la zona. Com a la resta del país, es va integrar en la CNS i es va transformar en cooperatives agrícoles catòliques i caixes rurals.⁷ No hem trobat senyals de resistència aferrissada a la incorporació. El mateix Luis Almarcha, promotor del catolicisme agrari a Oriola, fou assessor religiós de la Delegación Nacional de Sindicatos. L'explicació potser rau en el fet que el sindicat vertical complia els principals objectius de la doctrina social catòlica i que l'Església preferia el control de l'educació i sacrificar en canvi les organitzacions agràries, d'influència molt menor. Tot i això, disposava d'assessors religiosos a la CNS, que van contribuir a afermar l'acceptació del sindicat vertical entre els treballadors. A més, va desenvolupar les seues pròpies organitzacions, els cercles d'obrers d'Acció Catòlica, encara que amb aspiracions limitades.

El control de la joventut esdevingué de vegades un factor important de discòrdia entre FET i l'Església, però no fou així a Alacant. El SEM provincial no va plantejar les seues activitats des de la rivalitat amb l'Església.⁸ El 1940 es diu que la OJ alacantina es limitava a rebre formació religiosa i assistir a missa, per la qual cosa no sembla que hi hagués una pugna per l'adoctrinament dels joves.⁹ Podem interpretar la insistència eclesiàstica en el seu dret a exercir l'ensenyament com la por a perdre aques-

ta influència o com un reflex de la lentitud de l'Església a adequar el seu discurs a una situació política nova o, també, com a recurs per obtenir suport econòmic dels fidels. És el cas de les crides a defensar les seues publicacions periòdiques. La premsa catòlica del període republicà va desaparèixer després de l'esclat del conflicte i no es va intentar relançar després de 1939. Durant la postguerra hi va haver un absolut predomini de FET en els mitjans de comunicació provincials, que van mostrar fidelitat total a l'Església.¹⁰ Tampoc no hi hagué queixes de FET contra AC per competència en l'adoctrinament de la població o escàs fervor patriòtic. La cordialitat sembla haver estat dominant. D'altra banda, la coincidència fou absoluta en el tracte del col·lectiu femení. Compartien un concepte subordinat de la dona i van insistir en la vinculació entre religió i essències femenines.¹¹ Més enllà de qualsevol retòrica, les dones d'AC foren molt més actives que les de la Sección Femenina. La imposició de la moral catòlica va ser una mena més de repressió social, que formava part del projecte de la dictadura. Davant el greu problema de la prostitució en la postguerra, FET donà tot el seu suport a les religioses oblates.¹²

La manca real d'enfrontaments entre FET i Església va obeir bàsicament a la coincidència ideològica, ja que compartien un mateix model de societat no democràtica. La FET va adoptar entre els seus principis el catolicisme i, almenys aparentment, ho va fer amb gran convicció. D'altra banda, fou possible també pel tarannà dels bisbes d'Oriola, Javier Irarrosa i José García Goldáraz, i de l'arquebisbe de València, Melo, defensors entusiastes del nou règim.¹³ A falta d'estudis sobre la FET local, podem concloure, provisionalment, que no hi va haver al seu si sectors destacats hostils a l'Església. A més, la controlaven els governadors civils, pròxims a la jerarquia eclesiàstica com José M. Paternina.¹⁴ Per últim, la mateixa debilitat de FET reduïa la seua capacitat de competir amb l'Església. Era una organització sense arrels socials i quasi inexistent a Alacant abans del 1939. En canvi, la institució eclesiàstica tenia un sòlid passat i elements de control rellevants com l'educació i la moral. A mesura que l'Església ocupava espais públics, FET es convertia en una mera estructura burocràtica sense projecte polític defi-

El vicari general de la diòcesi d'Oriola, Luis Almarcha envoltat de jerarques del règim el 1944.

nit.¹⁵ Tot això es fa més palès a mesura que l'anàlisi se circumscriu a espais més reduïts: a les poblacions petites, el tradicional predomini de l'Església era indiscutible.¹⁶ A la pràctica manca de conflictes entre les dues institucions s'unia la percepció que es tenia de les seues relacions.¹⁷ L'estreta unió entre totes dues era una impressió gairebé unànime, al marge de les idees religioses i polítiques. Missatges i actuacions catòliques i falangistes no s'entenen oposades, sinó complementàries. En la vida quotidiana el règim es percebia com a monolític i, per tant, la capacitat de coerció que exercia era molt alta, tasca en la qual col·laboraren activament tant FET com l'Església.

Mònica Moreno Seco
Universitat d'Alacant

NOTES

1. Vegeu les al·lusions de À. CENARRO en el seu interessant llibre *Cruzados y camisas azules*, Saragossa: Prensas Universitarias de Zaragoza, 1997, pp. 198-201; J. TUSELL, *Franco y los católicos*, Madrid: Alianza, 1984; G. SÁNCHEZ RECIO, «Los católicos y el franquismo: fidelidad a la Iglesia y lealtad a Franco», *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 19, 1994, pp. 90-100.

2. J.J. RUIZ RICO, *El papel político de la Iglesia católica en la España de Franco*, Madrid: Tecnos, 1977, p. 70; À. CENARRO, *Op. cit.*, pp. 234 i 237.

3. Archivo Gral. de la Administración (AGA), Delegación Nacional de Provincias (DNP), caixa 14, carp. 9 (part 30-VII-40 i 14-VIII-40). FET recordava als mestres que calia preparar els xiquets per a la primera comunió (*Información*, 2-V-42).

4. J.D. SIMEÓN RIERA, «Impasible el ademán». *Franquisme i societat a una comunitat rural: Xàbia, 1939-1953*, Xàbia: Ajuntament, 1998, pp. 104-105.

5. Arxiu Històric Provincial, Govern Civil, exp. de V. Hernández Romero, 1943. Agraesc a Daniel Sanz la seua amabilitat en facilitar-me aquesta documentació. Sobre una actuació semblant a Múrcia, vegeu E. NICOLÁS, *Instituciones murcianas en el franquismo (1939-1962)*, Múrcia: Editora Regional, 1982, pp. 84-88.

6. Es critiquen en *Hoja Oficial de Alicante* (21-V-39) i *Gaceta de Alicante* (19-V-40); vegeu À. CENARRO, *Op. cit.*, p. 257.

7. R. MORENO, *La autarquia en Alicante (1939-1952)*, Alacant: Inst. J. Gil-Albert, 1994, pp. 83-84.

8. F. MORENO, «La educació en el primer franquismo (1939-1951)», en G. SÁNCHEZ RECIO et alii, *Guerra civil y franquismo en Alicante*, Alacant: Inst. J. Gil-Albert, 1990, pp. 161-213.

9. AGA, DNP, caixa 13, carp. 38, informe de la provincia, s.d., (c. 1940).

10. F. SEVILLANO, «Propaganda y opinión en Alicante durante los años cuarenta», *Canelobre*, 31-32, 1995, pp. 89-96.

11. J.M. DIEZ FUENTES, «Las Juventudes Femeninas de FET-JONS en la provincia de Alicante: 1939-1950», *El Encuentro de Investigadores del Franquismo*, Alacant: FEIS-Inst. J. Gil-Albert, 1995, vol. I, pp. 109-116.

12. AGA, DNP, caixa 14, carp. 9, part de 30-VII-40 / 14-VIII-40; carp. 13, part de IX-40.

13. Per als primers, M. MORENO, *La quiebra de la unidad. Nacional-catolicismo y Vaticano II en la diócesis de Orihuela-Alicante, 1939-1975*, Alacant: Generalitat Valenciana-Inst. J. Gil-Albert, 1999, pp. 70-78. Sobre Melo, vegeu R. REIG; J. PICÓ, *Feixistes, rojos i capellans*, Palma: Moll, 1978, pp. 28-31; V. CÀRCEL ORTÍ, *Historia de la Iglesia en Valencia*, València: Arquebisbat de València, 1986, vol. II, pp. 846-848.

14. D. SANZ ALBEROLA, *La implantación del franquismo en Alicante. El papel del Gobierno Civil (1939-1946)*, Alacant: Universitat d'Alacant, 1999, pp. 83-84 i 92-93.

15. J.J. RUIZ RICO, *Op. cit.*, pp. 109 i ss.

16. J.D. SIMEÓN RIERA, *Op. cit.*, pp. 109 i ss.

17. Sobre la importància de la dominació percebuda, vegeu M.E. NICOLÁS, «Los poderes locales y la consolidación de la dictadura franquista», *Ayer*, núm. 33, 1999, pp. 65-85.